

Iakttagelser om finländsk offentlighet i teori och praktik

Henrik Huldén

I Finland pågår vintern 2014-2015 en uppmärksammas rättsprocess mot chefen för den finska narkotikapolisen, som anklagas för bland annat tagande av muta och missbruk av tjänsteställning. I samband med processen har informationsgången mellan myndigheter och medier varit föremål för speciellt stor uppmärksamhet i Finland. Att en polischef anklagas för en rad grova brott är förstås uppseendeväckande i sig, men fallet har ändå väckt osedvanligt mycket debatt. Kriminaljournalisterna i Finland har till och med kommit i gräl sinsemellan, eftersom den anklagade polisen har varit en viktig informant för många journalister som arbetar med kriminaljournalistik. Under förundersökningstiden har många journalister också påpekat att interna prestigekonflikter inom polisväsendet har försvårat journalisternas arbete när olika polisenheter har tolkat offentlighetslagstiftningen på olika sätt. Fallet har kommit att generera en viktig diskussion om hur offentlighetsprinciperna fungerar.

En av de journalister, som arbetar med ovanstående rättsfall, Susanna Reinboth, berättar att flera enheter inom polisen har varit mycket ovilliga att samarbeta med journalister. För att slippa lämna ut offentliga dokument har en del poliser till och med hittat på konstgjorda motiveringar till att hemlighålla materialet. Lagen om offentlighet gäller, men tolkningarna varierar.

I en rapport från Jyväskylä universitet, *Journalisterna och offentlighetsprincipen* av Heikki Kuutti, framgår att offentlighetsprincipen fungerar bristfälligt i Finland. Rapporten, som publicerades år 2011, baseras på intervjuer med 130 journalister. Problem med offentligheten finns framför allt i beredningsprocesser, vid överlåtande av offentliga handlingar och beträffande ersättningar för utlämnande av handlingar. Också motiven för hemlighållande varierar oroväckande.

Själva myndighetsmaterialet uppfattas som pålitligt av 4/5 av journalisterna. Tveksamheterna beror främst på att de tjänstemän som journalisterna intervjuat inte behärskar området, eller på att de inte ger någon annan information än den som journalisterna explicit ber om. Också språkfel och otydigheter i dokumenten reducerar deras trovärdighet.

I rättsprocesser blir många dokument offentliga i ett mycket sent skede, vilket skapar problem för journalisterna. En förundersökningsledare kan själv välja hur mycket hen vill berätta för medierna. Därmed hänger en hel del på person och på den relation polisen anser sig ha med representanter för medierna. Vissa poliser förhåller sig negativt

till varje representant för medierna och uppfattar offentligheten som enbart besvärlig. Alltså berättar en sådan polis ingenting om någonting för någon.

Eftersom det ofta är förknippat med svårigheter att få ut offentlig information, tyr sig många journalister mer till personliga källor, vilket kan minska vederhäftigheten i det journalistiska arbetet, påpekar Kuutti i sin rapport. Men de intervjuade journalisterna intygar samtidigt att det material som myndigheter och offentliga instanser lämnar ut uppfattas allmänt som mycket pålitligt, och särskilt viktigt är myndighetsmaterialet naturligtvis i bevakningen av offentliga beslutsprocesser.

Offentlighetsprincipen är i Finland relativt konfliktfri, åtminstone på ytan. Samhällets grundfunktioner stöder en sund offentlighet, korruptionen är enligt alla undersökningar mycket liten och de politiska processerna uppvisar sällan direkta oegentligheter. Med tanke på detta är journalisternas roll avgörande. Politiker, tjänstemän och andra nyckelpersoner vet att ”brott inte lönar sig”, eftersom de oftast uppdragas mycket snabbt. Därmed förstås inte sagt att de finländska myndighetspersonerna skulle vara hederligare än andra, men den fria pressens integritet är stor, och också medier med tydliga ägarintressen eller politiska agendor aktar sig för att gräva sin egen publicistiska grav genom att medverka i mygel.

Jyväsylärapporten ger också vid handen att journalisternas personliga relation till myndighetsrepresentanterna har en mycket stor betydelse för hur lätt det är att få ut information. En känd journalist behöver inte anstränga sig lika mycket för att tjänstemannen ska leverera det önskade dokumentet.

I fallet med den åtalade narkotikapolisen, som i skrivande stund är oavgjort, framgår att det trots ambitiös offentlighetslagstiftning fortfarande är påfallande mycket godtycke i myndigheternas hantering av offentligheten.